

УДК 343.97

ГРЕБЕНЮК М.В., кандидат юридичних наук, доцент,
ЛЕОНОВ Б.Д., кандидат юридичних наук

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ АГРАРНОГО ТЕРОРИЗМУ

Анотація. У статті розкрито значення аграрного тероризму. Визначено шляхи вдосконалення законодавства з метою створення системи інформаційного забезпечення запобігання будь-яким проявам аграрного біотероризму.

Ключові слова: біологічна безпека, аграрний тероризм, продовольча безпека, продовольче забезпечення, епідемія, пандемія, клонування, мікробіологічні критерії безпечності харчових продуктів.

Аннотация. В статье объяснено значение аграрного терроризма. Определены пути совершенствования законодательства с целью создания системы информационного обеспечения предотвращения любых проявлений биотерроризма.

Ключевые слова: биологическая безопасность, аграрный терроризм, продовольственная безопасность, продовольственное обеспечение, эпидемия, пандемия, клонирование, микробиологические критерии безопасности продовольственных продуктов.

Summary. The article explains the concept of agroterrorism. Ways of improving the legislation in order to create information management system for preventing any manifestations of bioterrorism are defined.

Keywords: bio-security, agroterrorism, food security, food provision, epidemic, pandemic, cloning, microbiological criteria for food product safety.

Постановка проблеми. В сучасних умовах боротьба з тероризмом є актуальним завданням світової спільноти. Різновидом тероризму є аграрний тероризм, що являє собою використання біологічних агентів, бактерій або токсинів для масштабного знищення продовольчих, аграрних, біологічних ресурсів будь-якої країни з метою встановлення зовнішнього тотального контролю над ними, підриву продовольчої незалежності. На думку В. Шульца, аграрний тероризм – використання патогенних біологічних агентів проти підприємств сільського господарства або харчової індустрії [1, с. 474].

Таким чином, в сучасних умовах сільське господарство є важливою складовою економічного потенціалу будь-якої країни, тому будь-які цілеспрямовані зовнішні атаки з використанням біологічних агентів спецслужбами іноземних держав, транснаціональними корпораціями, промислово-фінансовими групами на вітчизняний аграрний сектор можуть призвести до негативних наслідків: масштабних втрат врожаю сільськогосподарських культур, масової загибелі худоби, епідемій та епізоотій, що потенційно може спровокувати підвищення цін на продовольство, дестабілізацію політичної та економічної ситуації в країні, імпортої продовольчої залежності, створення дефіциту продуктів харчування, хімічного, радіоактивного або бактеріологічного зараження продовольства, у тому числі й питної води, масових харчових отруєнь, які можуть стати результатом захворювань та масової гибелі людей.

Метою статті є визначення шляхів створення системи інформаційного забезпечення запобігання проявам аграрного тероризму в контексті вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері боротьби з тероризмом.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні основи запобігання поширенню інфекційних хвороб, забезпечення біологічного захисту населення висвітлювали у своїх працях: М.В. Андрейчин [2], Ж.І. Возіанова [3], Л.П. Жиганова [4], Л.П. Зуєва [5], С.І. Климнюк [6], Е.П. Шувалова [7]. Систему заходів протидії біотероризму досліджували: Д.Б. Тукер [8], Р.О. Мартинюк [9], Г.Г. Оніщенко [10], .Є. Симонова [11]. Правове забезпечення продовольчої безпеки в Україні здійснювали: В.І. Курило [12], С.О. Лушпаєв [13], А.Ю. Тригуб [14]. Водночас, правові аспекти інформаційного забезпечення запобігання поширенню аграрного тероризму недостатньо висвітлені у спеціальній літературі, що визначає актуальність розглядуваної теми.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції боротьби з тероризмом, схваленої Указом Президента України від 25.04.13 р. № 230, інформаційне забезпечення боротьби з тероризмом передбачає здійснення моніторингу стану і тенденцій поширення тероризму, постійний і своєчасний обмін між суб'єктами боротьби з тероризмом інформацією про реальні і потенційні терористичні загрози; проведення постійного системного аналізу та багатовимірного комплексного оцінювання причин і умов, що впливають на виникнення та поширення тероризму.

Ця Концепція є базовим документом, яким визначається, спрямовується державна політика у сфері боротьби з тероризмом. Очевидно, що реалізація Концепції боротьби з тероризмом, де визначені конкретні завдання, вимагає плідної роботи серед законодавців, науковців з метою вдосконалення державної політики України у сфері боротьби з тероризмом.

Реалізовувати заходи з виконання Концепції боротьби з тероризмом передбачається протягом 2013 – 2020 років за такими напрямками:

- визначення та аналіз причин і умов, що сприяють поширенню тероризму;
- удосконалення правових та організаційних основ боротьби з тероризмом;
- удосконалення існуючих, розроблення та імплементація нових методів боротьби з тероризмом;
- оптимізація шляхів та способів захисту прав і свобод людини і громадянина, захисту суспільства та держави від терористичних посягань;
- інформаційне, наукове, кадрове та матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з тероризмом;
- підвищення рівня інформованості суспільства про небезпеку та масштаби тероризму; формування громадської думки з метою сприяння ефективній реалізації державної політики у сфері боротьби з тероризмом;
- розвиток міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом.

План заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.07.13 р. № 547, передбачає, зокрема, проведення наукових досліджень, спрямованих на розроблення сучасних заходів біологічної безпеки.

Вперше проблема забезпечення біологічної безпеки на державному рівні розглянута у Рішенні Ради національної безпеки і оборони України “Про біологічну безпеку” лише у 2009 р. Констатовано, що в нашій країні відсутні програми з біобезпеки та запобігання проявам біотероризму, не створено національної системи протидії можливим біозагрозам, зокрема не утворено автоматизованих та інтегрованих банків даних про можливі загрози біологічного та хімічного походження. Неврегульованим залишається питання державної підтримки генетично-інженерних досліджень та наукових розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки. Встановлено, що стан біологічної безпеки не відповідає національним інтересам, не забезпечує ефективну протидію біологічним

загрозам. Таким чином, одним із пріоритетних завдань держави залишається протидія проявам біотероризму, захист населення від безконтрольного та протиправного розповсюдження продукції, що містить ГМО, збереження здорового та безпечного природного середовища. На жаль, питання аграрного біотероризму вищезазначеним актом жодним чином не регламентовані.

Чинна на сьогодні Державна цільова програма біобезпеки та біологічного захисту на 2015 – 2020 рр. має виключно декларативний характер і спрямована на забезпечення належного рівня захисту населення, навколишнього природного середовища від небезпечних біологічних агентів (біозагроз), запобігання будь-яким проявам біотероризму. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013 – 2014 рр. визначає, що в умовах збільшення обсягу споживання та насичення ринку продукцією проблемою залишається надходження в торговельну мережу значної кількості неякісних, фальсифікованих та небезпечних для життя і здоров'я людей продовольчих товарів. Саме тому стратегічним завданням держави залишається забезпечення комплексної державної підтримки розвитку пріоритетних високотехнологічних галузей; розроблення та впровадження новітніх біотехнологій, спрямованих на розвиток внутрішнього виробництва та інноваційної економіки.

Слід зазначити, що Наказ МОЗ України “Про затвердження мікробіологічних критеріїв для встановлення показників безпечності харчових продуктів” від 19.07.12 р. № 548 регламентує порядок та умови здійснення перевірки харчових продуктів у процесі виробництва, переробки та обігу, включаючи роздрібну торгівлю, з метою забезпечення якості та безпечності продовольчих товарів відповідно до мікробіологічних критеріїв.

Мікробіологічні критерії безпечності харчових продуктів – критерії, які дозволяють здійснювати перевірку продуктів харчування або партії харчових продуктів на предмет наявності або відсутності в їх структурі мікроорганізмів, токсинів або метаболітів. Ключовим завданням перевірки продуктів харчування з використанням мікробіологічних критеріїв є встановлення харчових продуктів, які можуть нести ризик для здоров'я людини та в яких виявлені шкідливі бактерії типу сальмонели, лістерія тощо.

Регулярне дослідження харчових продуктів на відповідність критерію безпечності не вимагається для таких готових до споживання харчових продуктів: які були піддані термічній або іншій обробці, ефективній для знищення сальмонели, якщо повторне забруднення після цієї обробки не є можливим (наприклад, продукти пройшли термічну обробку у своїй кінцевій упаковці); свіжі, не перероблені овочі та фрукти, крім насіння з проростками; хліб, печиво та аналогічні продукти; розлиті в пляшки або упаковані води, безалкогольні напої, пиво, сидр, вино, спиртні напої; цукор, мед та кондитерські вироби, какао та шоколадні продукти; живі двостулкові молюски; сіль, призначена для споживання людиною.

З метою запозичення позитивного досвіду ЄС в нашій державі реалізуються Концепція оптимізації мережі державних лабораторій (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.13 р.), яка регулює питання функціонування лабораторій з випробування безпечності та якості продуктів харчування, та Положення “Про мережу випробувальних лабораторій з визначення вмісту генетично модифікованих організмів у продукції” (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.13 р. № 700), яке, у свою чергу, регламентує вміст ГМО та продуктів їх переробки у зерні, насінні сільськогосподарських культур, плодоовочевій продукції, виноматеріалах, тютюні, садивному матеріалі, харчових продуктах, кормах, кормових добавках, ветеринарних препаратах.

Звернімо увагу на деякі положення законодавства України у сфері забезпечення біобезпеки.

Стаття 17 Закону України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” встановлює, що продовольча сировина, харчові продукти, а також матеріали, обладнання і вироби, що використовуються при їх виготовленні, зберіганні, транспортуванні та реалізації, повинні відповідати вимогам санітарних норм і підлягають обов’язковій сертифікації. Розробка і виробництво нових видів харчових продуктів, впровадження нових технологічних процесів їх виробництва та обробки, а також матеріалів, що контактують з продовольчою сировиною чи харчовими продуктами під час виготовлення, зберігання, транспортування та реалізації, дозволяються головним державним санітарним лікарем виключно на підставі висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Стаття 51 Закону України “Про тваринний світ” декларує, що створення нових штамів мікроорганізмів, біологічно активних речовин, виведення генетично змінених організмів, виробництво інших продуктів біотехнології здійснюються лише за наявності позитивних висновків державної екологічної експертизи, при цьому використання зазначених організмів і речовин за відсутності таких висновків забороняється.

Законом України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” встановлено, що при виробництві органічної продукції використовуються методи, які виключають: використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів захисту рослин та покращення ґрунту, насіння, мікроорганізмів і тварин; хімічно синтезованих речовин, консервантів, синтезованих (штучних) барвників, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку, стимуляторів росту; іонізуючого випромінювання для обробки органічної сировини або кормів, що використовуються у виробництві органічної продукції тощо. Також дозволяється під час виробництва органічної продукції, сировини використовувати традиційну продукцію, сировину (крім продукції, сировини, яка містить ГМО, похідної від ГМО або отриманої за допомогою ГМО).

Зауважимо, що положення Закону України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів” визначають умови та порядок створення системи державної реєстрації та обігу продукції ГМО, особливості ліцензування продукції, отриманої в результаті генетично-інженерної діяльності. Законодавчо встановлена заборона ввезення на митну територію України ГМО, а також продукції, виробленої із застосуванням ГМО, до їх державної реєстрації, за винятком таких, що призначені для науково-дослідних цілей або державних випробувань.

Висновки.

На жаль, у вітчизняному законодавстві поняття “аграрний тероризм” відсутнє, а Закон України “Про боротьбу з тероризмом” містить лише визначення поняття технологічного тероризму. Тому вважається за доцільне законодавчо визначити поняття аграрного тероризму, зміст та заходи протидії цьому явищу, створити державний реєстр “проблемних” продуктів харчування, що містять у своєму складі ГМО.

З метою забезпечення біологічної безпеки доцільно створити національну систему інформаційного забезпечення протидії аграрному тероризму, розробити єдині науково-методичні підходи забезпечення біобезпеки, систему захисту підприємств АПК та харчової промисловості від негативних (шкідливих) впливів зовнішніх біологічних факторів, загроз та ризиків.

Використана література

1. Терроризм в современном мире ; под ред. В.Л. Шульца. – [2-изд.]. – М. : Наука, 2011. – 603 с. – (Центр исследования проблем безопасности РАН).
2. Андрейчин М. Біотероризм. Медична протидія. / М. Андрейчин, В. Копча. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2005. – 300 с.
3. Возіанова Ж. І. Інфекційні і паразитарні хвороби / Ж.І. Возіанова. – Т.1. – К. : Здоров'я. – 2001. – 856 с.
4. Жиганова Л.П. Биотерроризм и агротерроризм – реальная угроза безопасности общества // США и Канада : экономика, политика, культура. – 2004. – №9. – С. 3-25.
5. Зуева Л.П. Эпидемиология : учебник / Л.П. Зуева, Р.Х. Яфаев. – СПб : ООО “Издательство ФОЛИАНТ”, 2005. – 752 с.
6. Климнюк С.І. Практична мікробіологія / С.І. Климнюк. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2004. – 343 с.
7. Шувалова Е.П. Инфекционные болезни : учебник. / Е.П. Шувалова, М.М. Антонов, Т.В. Антонова. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Медицина, 2001. – 959 с.
8. J.V. Tucker. Toxic terror : assessing the terrorist use of chemical and biological weapons / Tucker J.V. – Harvard University Cambridge, 2000. – 314 p.
9. Мартынюк Р.О. Международные центры как основа в борьбе с инфекционными болезнями и в противодействии биотерроризму / Р.О. Мартынюк, С.В. Нетесов, Л.С. Сандахчиев // Ядерный контроль. – 2002. – № 2. – С. 36-40.
10. Онищенко Г.Г. Биотерроризм как национальная и глобальная угроза / Г.Г. Онищенко, Л.С. Сандахчиев, С.В. Нетесов // Журнал микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии. – 2000. – № 6.
11. Симонова А.Е. Международно-правовые аспекты борьбы с биотерроризмом : дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.10 / А.Е. Симонова. Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации. – Москва, 2007. – 215 с.
12. Курило В.І. Забезпечення продовольчої безпеки як принцип державного управління аграрним сектором економіки // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7. – С. 77-82.
13. Лушпаєв С.О. Правове регулювання відносин із виробництва рослинницької продукції в аспекті продовольчої безпеки України // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 10. – С. 69-72.
14. Тригуб А.Ю. До питання міжнародно-правового розуміння поняття продовольчої безпеки // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Серія “Право”. – 2010. – Вип. 156. – С. 269-275.

~~~~~ * * * ~~~~~